

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.3:347.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/38>

ЗАКОННІ ПРОЦЕНТИ ТА ІНФЛЯЦІЙНІ ВТРАТИ У СФЕРІ ГОСПОДАРИВАННЯ: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 625 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

THE LEGAL INTEREST RATE AND INFLATIONARY LOSSES IN THE ECONOMIC RELATIONS: PRACTICE OF APPLICATION OF THE ARTICLE 625 OF THE CIVIL CODE OF UKRAINE

Згама А.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

Стаття присвячена дослідженню правової природи законних процентів та інфляційних втрат, передбачених ст. 625 Цивільного кодексу України. Визначено, що законні (річні) проценти та інфляційні втрати нараховуються за прострочення виконання грошового зобов'язання. Досліджуються підходи щодо розуміння правової природи процентів за прострочення грошової вимоги кредитора: штрафний, компенсаційний, виключний. Вивчається зарубіжний досвід визначення процентів за прострочення платежу як виду збитків, зокрема законодавство ЄС та окремих країн.

Розкрито співвідношення законних процентів із платою за користування чужими коштами, неустойкою, заходами відповідальності та способами захисту прав і законних інтересів. Аргументується, що законні проценти та інфляційні втрати, такі як плата за прострочення виконання грошового зобов'язання, варто розглядати в контексті компенсаційних заходів (збитків), а не штрафних санкцій. Відповідно робиться висновок, що законні проценти є специфічною формою збитків, яких зазнає кредитор через прострочення боржником виконання грошового зобов'язання будь-якого виду, незалежно від підстав виникнення, що сплачуються у розмірі 3% річних від простроченої суми (в т. ч. в іноземній валюті), якщо інший розмір не встановлений договором або законом.

На основі аналізу законодавчого та доктринального підходів до розуміння суті законних процентів та інфляційних втрат робиться висновок, що компенсація втрат кредитора через прострочення виконання грошового зобов'язання боржником у сфері господарювання у формі процентів річних та індексу інфляції має здійснюватися на підставі ст. 625 ЦК України.

Виявлено неоднозначність судової практики у питанні можливості розгляду заяв про стягнення пені, 3% річних та інфляційних нарахувань у порядку наказного провадження. Також висловлюється позиція, згідно з якою законні проценти та інфляційні втрати, передбачені ст. 625 ЦК України, можуть бути предметом розгляду в порядку наказного провадження. Окрему увагу приділено питанню щодо стягнення грошових сум в іноземній валюті, в т. ч. нарахування процентів за прострочення платежу.

Ключові слова: законні проценти, три відсотки річних, інфляційні втрати, грошове зобов'язання, господарсько-правове регулювання, прострочення платежу, відповідальність, неустойка.

The article is devoted to the study of legal nature of the legal interest rate and inflationary losses defined in Art. 625 of the Civil Code of Ukraine. It is determined that legal (annual) interest rate and inflationary losses are accrued for late payment of monetary obligation.

The thesis deals in detail with approaches to understanding of the legal nature of interest rate, charged for the delay in payment of a creditor's monetary claim: penalty, compensatory, exclusive. Foreign experience, including legislation of EU and separate countries, of a definition of an interest rate which is accrued for the delay in payments as type of losses, is thoroughly studied.

The correlation of legal interest rate with payments for usage of funds of others, the penalty, the measures of legal responsibility, the methods of defense of rights and legal interests is shown. It is proved, that legal interest rate and inflation losses, as payment in delay for execution of monetary obligation, must be considered as compensative measures, not as penalties. As a result of this the conclusion is made that, legal interest rate is a special form of losses, which the creditor faces for the delay in the execution of any type of obligation by the debtor, regardless of the grounds of origin of such an obligation. Such interest rate must be paid in the amount of 3% of annual interest from an overdue amount (including in foreign currency), if the other size is not set in an agreement or law.

On the basis of analysis of legislative and doctrinal approaches to understanding of essence of legal interest rate and inflationary losses the conclusion is made, that compensation of losses of creditor for delay in the performance of debtor's monetary obligation in the form of interest rate and inflationary losses in economic relations must be carried out on the basis of Art. 625 of the Civil Code of Ukraine.

The examples of the ambiguousness of judicial practice in the question of possibility of consideration of claims about charging of penalty, 3% of annual interest and inflationary in the form of a writ proceedings were found out. It is also proved, that the legal interest rate and inflationary losses, on the basis of Art. 625 of the Civil Code of Ukraine, can be the subject of consideration in the form of writ proceeding. Detailed attention is paid to the question of collection of monetary amounts in foreign currency, including interest rates charged for the delay in payments.

Key words: economic and legal regulation, legal interest rate, 3% annual rate, inflationary losses, monetary obligation, delay in payments, responsibility, penalty.

Господарський правовий порядок значною мірою залежить від дотримання учасниками господарських відносин правил здійснення господарської діяльності. Тому норми щодо відповідальності за порушення цих правил мають важливе значення у забезпеченні сталого розвитку економічної системи.

Визначення правової природи процентів річних за ст. 625 ЦК має не тільки теоретичне, але й практичне значення, зокрема впливає на розгляд таких справ, як стягнення суми в період банкрутства підприємства або під час введення в банку мораторію щодо задоволення вимог кре-

диторів і на можливість застосування за аналогією положень ст. 551 ЦК із приводу зменшення розміру неустойки, враховуючи її компенсаційну природу [1, с. 23–24].

Безпосередньо науковим дослідженням окремих питань визначення процентів за прострочення виконання грошового зобов'язання та індексу інфляції свої праці присвятила ціла низка вчених, серед яких, зокрема, Н. Голубева, М. Гусак, І. Дзера, О. Подцерковний, Л. Тарасенко, О. Шаповалова, Н. Щербакова та ін. Проте, незважаючи на значну кількість наукових розробок окремих питань нарахування законних процентів та обрахування інфляційних

втратах, у юридичній літературі та судовій практиці відсутня однаковість у розумінні правової природи процентів, передбачених ст. 625 ЦК України, а також можливості застосування положень вказаної статті щодо суб'єктів, що здійснюють господарську діяльність.

Метою дослідження є визначення правової природи річних (законних) процентів та інфляційних втрат за прострочення виконання грошового зобов'язання, обґрунтування можливості застосування ст. 625 ЦК України до господарських відносин та окреслення у зв'язку з цим основних проблем і тенденцій правозастосування.

У ГК України відсутні норми, які б визначали порядок обрахування законних процентів (відсотків) та інфляційних втрат. Єдиною статтею ГК України, яка окреслює ймовірність їх застосування у сфері господарювання, є ч. 4. ст. 232 цього кодексу, відповідно до якої відсотки за неправомірне користування чужими коштами справляються по день сплати суми цих коштів кредитором, якщо законом або договором не встановлено для нарахування відсотків інший строк. Водночас відсотки за користування чужими грошовими коштами не належать до штрафних санкцій у буквальному тлумаченні ч. 1 ст. 230 ГК України, хоча сама ст. 232 ГК має назву «Порядок застосування штрафних санкцій».

Що ж до цивільного законодавства, то «проценти» розкриваються у ст. 536 і 625 ЦК України, у яких йдеться про проценти за користування чужими коштами. У випадку передбаченому ст. 536 ЦК України, це проценти як плата за правомірне користування боржником коштами кредитора. З цього приводу Н.В. Щербакова й А.Е. Ширніна зазначають, що ст. 536 ЦК застосовуються тільки у разі, якщо відсутній факт прострочки грошового зобов'язання [2, с. 87].

У свою чергу, положення ст. 625 ЦК України спрямовані на врегулювання відносин, що виникли як наслідок прострочення виконання грошового зобов'язання. Так, відповідно до ч. 2 цієї статті боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Тому правова природа процентів, передбачена ст. 536 і 625 ЦК України, є різною, а отже, й існують відмінності у нарахуванні цих коштів.

Власне, до такого висновку дійшов і Верховний Суд України, який у постанові від 10 квітня 2018 р. у справі № 910/10156/17 зазначив, що термін «користування чужими коштами» може використовуватися у двох значеннях. Перше – це одержання боржником (як правило, за плату) можливості правомірно не сплачувати кредитором борг протягом певного часу. Друге значення – прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх [3].

Натомість аналіз наукових напрацювань у рамках досліджень правової природи законних відсотків та інфляційних втрат свідчить про відсутність єдності серед учених в окресленому питанні. Зокрема, у науковій літературі склалися три основні підходи щодо розуміння правової природи процентів за прострочення грошової вимоги кредитора: штрафний; компенсаційний; виключний.

Прихильники першого підходу (М. Гусак, Л. Тарасенко) [4, с. 27; 5, с. 172] говорять про єдину правову природу річних процентів і неустойки, про відсутність жодної відмінності між ними. Ще одна група вчених дотримується компенсаційного підходу до розуміння річних (законних) процентів (О. Поддерковний, В. Грибанов) [6, с. 318; 7, с. 186], акцентуючи увагу на тому, що ці проценти є компенсацією втрат кредитора від неправомірного користування іншою особою у розмірі, визначеному законом. Нині найбільш численнішою є група представників

виключного підходу, які розглядають річні проценти як самостійний захід (форму) цивільно-правової відповідальності та/або самостійний спосіб захисту майнових прав та інтересів кредитора (Д. Луспенник, Н. Щербакова, А. Ширніна, І. Дзера,) [1, с. 90; 2, с. 119; 8, с. 24].

Так, Н.Ю. Голубева зазначає, що абсолютно несправедливим залишається нарахування поряд із неустойкою 3% річних, оскільки й одне, й інше нараховується на прострочений борг [9, с. 38]. Пропонується розмір процентів річних прив'язати до розміру облікової ставки Національного банку України. Як аргумент, наводяться нормативні акти міжнародного характеру, зокрема, Принципи УНІДРУА, Конвенція ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів», Модельні правила міжнародного приватного права.

З цього приводу відзначимо, що проценти за прострочення платежу (т. зв. річні або законні проценти) у багатьох країнах розглядаються як особливий спосіб компенсації збитків. Зокрема, у 1997 р. за судовим прецедентом у Великій Британії було надано право стягувати проценти за прострочений, але не сплачений комерційний борг до судового розгляду. Самі проценти розумілися як механізм обмеження збитків і мали виключний характер [10, с. 453]. У ст. 1153 ЦК Франції річні проценти на прострочену суму віднесено до різновиду збитків. Згідно із § 288 «Проценти за час прострочення» Німецького цивільного уложення за час прострочення грошового зобов'язання нараховуються проценти; процентна ставка відсотків за рік на п'ять відсоткових пунктів перевищує основну ставку відсотка.

У ст. 7.4.9. Принципів УНІДРУА закріплено можливість нарахування процентів річних при неплатежі. Водночас слід звернути увагу, що ця стаття розміщена у розділі 4 Принципів, присвяченому саме збиткам. «Размер процентов годовых должен составлять среднюю банковскую ставку по краткосрочному кредитованию первоклассных заемщиков, преобладающую в отношении валюты платежа в месте платежа, либо, если такая ставка отсутствует в этом месте, то такую же ставку в государстве валюты платежа. При отсутствии такой ставки в любом из этих мест в качестве ставки процентов годовых должна применяться соответствующая ставка, установленная законом государства валюты платежа. Потерпевшая сторона имеет право на возмещение дополнительных убытков, если неплатеж причинил ей больший ущерб» [11]. Аналогічного змісту містяться положення і в Модельних правилах європейського приватного права.

Директива 2011/7/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 16 лютого 2011 р. «Про протидію простроченню платежів в торгових операціях» визначає процентну ставку по прострочених комерційних боргах на рівні ставки Європейського центрального банку (п. 7 ст. 2) та можливості компенсації від боржника за відповідні витрати на інкасацію, понесені через прострочений платіж останнього (ст. 6) [12]. Проте ця Директива не вирішує питання стягнення додаткових збитків, на відміну від вищевказаних Правил УНІДРУА.

Нині світова практика демонструє загалом усталений підхід у нарахуванні та стягненні процентів за прострочення платежу як виду збитків, у т. ч. і права вимагати компенсації додаткових збитків. Стосовно доцільності встановлення розміру річних відсотків на рівні облікової ставки НБУ, а не 3%, як це закріплене у ч. 2 ст. 625 ЦК України, то для сфери господарювання, на наш погляд, практичної потреби немає. Адаже за сторонами закріплене диспозитивне право на власний розсуд вирішувати питання щодо розміру річних відсотків, також із застосуванням світового досвіду, що відповідає правовим засадам господарської діяльності.

У юридичній літературі пропонується з метою посиленого захисту прав споживачів банківських послуг із ч. 2 ст. 625 ЦК України виключити положення про право

встановлювати в договорі розмір процентів за прострочку грошового зобов'язання [13]. Вважаємо, що для сфери господарювання така пропозиція є неприйнятною з огляду на призначення цих процентів – вплив на боржника через позбавлення його можливості отримати неправомірний дохід, роблячи не вигідним саме прострочення платежу (стимулювання до добросовісного виконання зобов'язань).

Верховним Судом України на рівні поточної практики сформульовано позицію щодо застосування ст. 625 ЦК України: «формулювання ст. 625 ЦК, коли нарахування процентів тісно пов'язується із застосуванням індексу інфляції, орієнтує на компенсаційний, а не штрафний характер відповідних процентів, а тому 3% річних не є неустойкою у розумінні положень ст. 549 ЦК і ст. 230 ГК», з чим повністю погоджуємося [14]. Крім того, законодавець чітко встановив, що проценти на неустойку не нараховуються (ч. 2 ст. 550 ЦК), тим самим розмежовуючи неустойку у вигляді відсотків і проценти річних, на які може претендувати кредитор у силу норм ст. 625 ЦК України.

З цього приводу правильно вказує І.О. Дзера на цілий ряд відмінностей між 3% річних і неустойкою, зокрема: різний склад цивільного правопорушення; різний предмет; різні підстави виникнення [8, с. 118–119].

Крім того, не слід забувати, що, на відміну від неустойки, законні проценти нараховуються до моменту виконання зобов'язання, в т. ч. до моменту виконання судового рішення, застосовується загальний строк позовної давності у три роки. Так, невиконання боржником грошового зобов'язання, яке виникло на підставі рішення суду про стягнення заборгованості, є тривалим правопорушенням, тому право на позов про стягнення коштів на підставі ст. 625 ЦК України виникає у кредитора з моменту порушення грошового зобов'язання до моменту його усунення й обмежується останніми трьома роками, які передували подачі такого позову [15]. Водночас припинення зобов'язання з наявністю судового рішення чи відкриттям виконавчого провадження з його примусового виконання, а наявність судових актів про стягнення заборгованості не припиняє грошових зобов'язань боржника та не позбавляє кредитора права на отримання передбачених ч. 2 ст. 625 ЦК України сум. Вирішення судом спору про стягнення грошових коштів за договором не змінює природи зобов'язання та підстав виникнення відповідного боргу [16]. У свою чергу, розстрочення або відстрочення виконання судового рішення не припиняє договірних зобов'язань відповідно, а тому не звільняє його від наслідків порушення відповідного зобов'язання, зокрема шляхом сплати сум, передбачених ч. 2 ст. 625 ЦК України [17].

З огляду на вищевикладене законні проценти та інфляційні втрати як плату за прострочення виконання грошового зобов'язання варто розглядати в контексті компенсаційних заходів (збитків), а не штрафних санкцій. І тут варто виходити насамперед із основної функції господарсько-правової відповідальності – компенсаційної. Компенсаційний характер законних процентів та індексу інфляції проявляється як потреба компенсації кредиторів втрати через неможливість використання ним грошових сум та отримання доходу. Водночас ці проценти також мають грошовий і стимулюючий характер.

Чи можна розглядати проценти, визначені у ст. 625 ЦК України, як окремий вид відповідальності чи спосіб захисту прав і законних інтересів? Відповідь може бути ствердною за умови врахування знову ж таки компенсаційної природи цих процентів. Адже ГК України містить вичерпний перелік форм відповідальності, наведений у ст. 217, серед якого немає законних процентів. Зазначені проценти, будучи специфічною формою збитків, можуть розглядатися як захід відповідальності, що узгоджується з практикою правозастосування. Стосовно належності законних процентів до способів захисту прав і законних інтересів,

то тут дискусії взагалі зайві з огляду на їх невичерпний характер і можливість учасників господарських відносин встановлювати інші способи, не передбачені ст. 20 ГК України.

Серед суперечливих питань у світі відносин, що розглядаються, є проблема стягнення законних процентів у сфері господарювання. Хоча навіть деякі господарники заперечують правильність застосування ч. 2 ст. 625 ЦК України до господарських відносин. Зокрема, В.М. Коваль у своїй роботі, присвяченій методології тлумачення актів господарського законодавства, вказує на відсутність можливості справляння відсотків за неправомірне користування чужими коштами на підставі ст. 625 ЦК України. Як зазначалося вище, відповідно до ч. 4 ст. 232 ГК України відсотки за неправомірне користування чужими коштами справляються по день сплати суми цих коштів кредитору. Автор посилається на ч. 3 ст. 198 ГК, відповідно до якої відсотки за грошовими зобов'язаннями справляються у випадках, визначених законом або договором. З його слів «під «законом тут не можуть розумітися загальні норми, що встановлені ст. 625 ЦК» [18, с. 160]. Останнє твердження є абсолютно правильним у контексті того, що відсотки, про які йдеться у ст. 198 ГК, не мають відношення до ч. 4 ст. 232 ГК. Так, у першому випадку йдеться про відсотки, що сплачуються при виконанні грошових зобов'язань, а у другому випадку – про відсотки, що сплачуються при порушенні зобов'язання (простроченні виконання грошового зобов'язання). Водночас відсотки за неправомірне користування чужими коштами застосовуються за наявності підстави господарсько-правової відповідальності – господарського правопорушення. Оскільки законодавець у ГК України обмежується лише відсиланням на закон, то якраз таким законом і є ЦК України, зокрема його ст. 625.

Стосовно інфляційних втрат В.М. Коваль зазначає: «ГК питання індексації заборгованості за грошовими зобов'язаннями не вирішує. Водночас питання відповідальності за порушення господарських зобов'язань, у т. ч. грошових, у ГК вичерпно вирішено, що виключає застосування за порушення таких зобов'язань відповідальності, передбаченої ЦК» [18, с. 158]. Помилковість такого тлумачення полягає в тому, що норми ст. 625 у частині визначення інфляційних втрат після прострочення виконання грошового зобов'язання і ст. 510 ЦК у частині застосування сторонами зобов'язання на вільний розсуд індексації, належать до різних правових інститутів.

Цілком правильно акцентує увагу О.П. Подчерковний на значенні ЦК України для сфери господарювання, вказуючи, що норми ЦК заповнюють усі прогалини в господарсько-правому регулюванні приватногосподарських відносин, застосовуючись субсидіарно; у разі, коли норми ГК України або спеціальних законів не встановлюють особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, передбачаючи правила, які вимагають єдиного регулювання для будь-яких майнових відносин, але не узгоджуються з відповідними нормами ЦК, слід застосовувати норми ЦК [6, с. 52].

Отже, компенсація втрат кредитора через прострочення виконання грошового зобов'язання боржником у сфері господарювання у формі процентів річних та індексу інфляції має здійснюватися на підставі ст. 625 ЦК України.

На проблему правової природи законних процентів та інфляційних втрат треба поглянути і під іншим кутом зору. З часу введення в дію нової редакції ГПК України від 03 жовтня 2017 р. практика застосування господарськими судами розділу II «Наказне провадження» у частині визначення вимог, за якими допускається видача судового наказу, склалася суперечлива. Натомість актуальним залишається питання можливості розгляду заяв про стягнення пені, 3% річних та інфляційних нарахувань у порядку наказного провадження.

Нині Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 24 липня 2018 р. у справі № 903/125/18 зазначив, що інфляційні нарахування на суму боргу та проценти річних не є санкціями, а виступають способом захисту майнового права й інтересу, а отже, такі вимоги можуть бути предметом наказного провадження. Інфляційні нарахування на суму боргу та проценти річних входять до складу грошового зобов'язання [19]. Якщо одні суди нижчих інстанцій підтримують вищевказане трактування Верховного Суду (наприклад, справа № 910/9841/19 [20]), то інші суди займають протилежну позицію щодо правової природи пені, 3% річних та інфляційних нарахувань і продовжують відмовляти у видачі судового наказу в частині їх стягнення в порядку наказного провадження (наприклад, справи № 916/2044/18 [21], 908/306/19 [22], 908/2521/18 [23] та ін.).

У ч. 1 ст. 147 ГПК України визначено, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 148 цього Кодексу. Відповідно до ч. 1 ст. 148 ГПК України судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (у т. ч. електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Варто зробити акцент на призначенні інституту наказного провадження, яке чітко регламентоване ч. 2 ст. 12 ГПК України, а саме: для розгляду справ за заявами *про стягнення грошових сум незначного розміру* (курсив мій – А. З.), щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо. Таким чином, тлумачення ч. 1 ст. 148 ГПК щодо

визначення поняття грошової заборгованості, варто проводити, враховуючи мету запровадження такої форми судочинства як наказне провадження. Тому маємо переконання, що законні проценти та інфляційні втрати, передбачені ст. 625 ЦК України, можуть бути предметом розгляду в порядку наказного провадження. Інакше наказне провадження набуває декларативного забарвлення і втрачає практичну потребу.

Заслуговує на увагу актуальне наразі питання щодо стягнення грошових сум в іноземній валюті, в т. ч. нарахування процентів за прострочення платежу. Велика Палата Верховного Суду України відзначила, що при обрахунку 3% річних за основу має братися прострочена сума, визначена у договорі чи судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України [24]. Водночас кредитор втрачає право на відшкодування втрат, пов'язаних з інфляцією національної валюти, оскільки такі втрати від знецінення національної валюти вважаються відновленими шляхом застосування еквіваленту іноземної валюти.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що законні проценти є специфічною формою збитків, яких зазнає кредитор через прострочення боржником виконання грошового зобов'язання будь-якого виду, незалежно від підстав виникнення, що сплачуються у розмірі 3% річних від простроченої суми (в т. ч. в іноземній валюті), якщо інший розмір не встановлений договором або законом. Нині формування практики застосування ст. 625 ЦК України здійснюється у правильному напрямі. Вироблення єдиного підходу в розумінні правової природи цих процентів та інфляційних нарахувань посилить ефект стабілізуючого фактору в підтриманні господарського правопорядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лупспеник Д.Д. Договір позики: деякі питання теорії та судової практики. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 4 (128). С. 16–24.
2. Щербаківа Н.В., Ширніна А.Е. Правова характеристика процентів за грошовими зобов'язаннями. *Правничий часопис Донецького університету*. 2014. № 1/2. С. 86–91.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 10 квітня 2018 р. у справі № 910/10156/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627931>.
4. Гусак М. Правова природа відповідальності за протермінування виконання грошового зобов'язання. *Юридичний журнал*. 2011. № 9 (111). С. 22–32.
5. Тарасенко Л.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення грошових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 211 с.
6. Господарське право : підручник / за заг. ред. О.П. Подцерковного. Одеса : Фенікс, 2018. 612 с.
7. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. Москва, 1972. 284 с.
8. Дзера І.О. Права природа 3 % річних за статтею 625 ЦК України. *Наукові записки НАУКМА*. 2016. Т. 181. С. 116–120.
9. Голубева Н.Ю. Проблеми застосування ст. 625 ЦК у судовій практиці та шляхи її вирішення. *Реконфікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 8–9 листопада 2019 р.). Одеса : Фенікс, 2019. С. 35–40.
10. Principles of European Contract Law. Part I and II / edited by O. Lando and H. Beale. 1999. 561 p.
11. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) від 01 січня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#o402.
12. Про протидію простроченню платежів в торгових операціях : Директива 2011/7/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 16 лютого 2011 р. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_45881.
13. Романюк Я. Проценти за користування чужими грошовими коштами: європейський досвід та українська реальність. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140681-protsentii-za-koristuvannya-chuzhimi-groshovimi-koshtami-yevropeyskiy-dosvid-ta-ukrayinska-realnist>.
14. Постанова Верховного Суду України від 26 квітня 2017 р. у справі 918/329/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66301112>.
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 листопада 2019 р. у справі № 127/15672/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85743708>.
16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 червня 2019 р. у справі №916/190/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82424013>.
17. Постанова Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 05 липня 2019 р. у справі № 905/600/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82887781>.
18. Коваль В. Методологія тлумачення актів господарського законодавства : перспективи її впровадження в судочинство. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 2 (3). С. 154–162.
19. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 липня 2018 р. у справі № 903/125/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75532005>.
20. Судовий наказ Господарського суду м. Києва від 29 липня 2019 р. у справі № 910/9841/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83287075>.
21. Ухвала господарського суду Одеської області від 26 вересня 2018 р. у справі № 916/2044/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76688578>.
22. Ухвала господарського суду Запорізької області від 13 лютого 2019 р. у справі № 908/306/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79806810>.
23. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 16 січня 2019 р. у справі № 908/2521/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79220651>.
24. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 16 січня 2019 р. у справі № 373/2054/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79382745>.